

KLJUCNI GENERATORI KRIMINALA I KORUPCIJE U SERBIJI

Bazična pretpostavka 15. naučnog skupa, što se iz samog naziva skupa može videti, jeste povezanost i međusobna uslovljenost tehnologije, kulture i razvoja države ili društvene zajednice. Takođe, postoji i neraskidiva veza između korupcije i kriminala i prisutnosti, odnosno dominantnosti kiča, češće kao indukovanog, a ređe kao autohtonog izraza određenih socioloških grupa.

Kontekst skupa jesu zemlje zapadnog Balkana, a tema prve sesije je ustvari univerzalna za sve prostore i ne može se, osim u marginalnim pojedinostima, vezati za određeno geografsko područje, pa čak u grubim crtama ni za određeni uži vremenski period. Mislim da je ovo veoma važno upravo zato što se na ovim prostorima isto kao i u drugim državama, kao prateća pojava korupcije javljaju i tzv. poznavaooci mentaliteta i duše, a u našem slučaju srpskog naroda, koji se trude u dokazivanju teze da su mitomanija, šicardžije i korupcija ustvari arhetipski deo mentaliteta građana na ovim prostorima koji se teško može promeniti, te bolje odustati na vreme, odnosno ništa ne preduzimati. Interesantno je da su upravo ti tzv. „stručnjaci“ i bili najglasniji u uspostavljanju teze o Srbima kao nebeskom narodu. Ovo je veoma često istican argument do 2000. god. u pokušaju abolicije političkog nečinjenja, odnosno nesprečavanja pomamne korupcije tadašnjih stranaka na vlasti. Korupcija je bila toliko prisutna da se nije mogla negirati i jedino gore od toga je moglo biti povlađivanje osiromašenim slojevima društva kroz epitete nebeskog naroda.

Nema propadanja u Srbiji koje nije nazvano razvitkom. Po istraživanju psihologa Srećka Mihajlovića iz 2000. god. naviknutost na korupciju je prešlo u običaj do te mere, da čak 4 miliona građana Srbije iskazuje spremnost da javnom službeniku plati za uslugu koja mu inače pripada, ili koja mu ne pripada. Korupcija nije greh nego biznis!

Ovu zabludu nije teško oboriti, a tom smislu dovoljno je navesti sledeće činjenice:

- Aristotel u Antičkoj Grčkoj govoreći o eforima (činivnici sa izvršnim i sudskim ovlašćenjima) kaže: „Nekoliko efora podmićenih novcem upropastili su celu državu onoliko koliko su mogli“;
- Platon govori o obavezi vladajućih da vlast vrše u ime opšteg interesa zajednice, a ne u ime grupe na vlasti ili interesa pojedinaca koji podržavaju grupu na vlasti;
- Tomaš Džeferson, predsednik SAD 1801.-1809. god. objašnjavajući na jednom skupu da korupcija nije sastavni deo mentaliteta građana Amerike kaže: „Ljudska priroda je ista na svim stranama Atlantika i na nju će

uticati isti uzroci. Protiv korupcije i tiranije se moramo boriti pre nego nas ona zadesi. Bolje je držati vuka van ograde nego verovati da neće upotrebiti svoje zube i čeljusti kad jednom uđe unutra.“

Danas organizovani kriminal, najčešće uz pomoć korupcije, ostvaruje godišnji profit koji se meri stotinama milijardi dolara. Oči građana uperene su ka političkim elitama od kojih zahtevaju znanje i odlučnost u borbi protiv korupcije i kriminala. Borba protiv korupcije i kriminala je najčešće predizborno obećanje na svim geografskim širinama u parlamentarnim i predsedničkim izborima. Zlo je manje-više definisano, njegove posledice se mere milijardama dolara i zlo je očigledno, odnosno veoma uočljivo. Ovde dolazimo do još jedne zablude na ovim prostorima koja glasi da je korupciju teško otkriti jer se radnje korupcije obično obavljaju u 4 oka, odnosno bez svedoka. Ali za posledice korupcije ima jako mnogo svedoka i često oni predstavljaju većinu građana jedne države. Korupcija svuda na svetu danas se obavlja na manje-više iste načine, te su i njene posledice manje-više vidljive u svim zemljama. Jedina razlika u sistemu kriminala i korupcije jeste šta država, odnosno administracija čini u sprečavanju korupcije i minimiziranju njenih štetnih posledica.

1998. god. na javnoj debati u Beogradu „Ima li korupcije u pravosuđu“ u organizaciji Društva sudija Srbije, iskristalisali su se zaljučci i danas veoma aktuelni koji su nepogrešivo pozicionirali kritična mesta u pravosuđu i dali systemske preporuke koje onemogućuju korupciju. Tokom poslednjih 10 godina ostvaren je određeni napredak, neka kritična mesta su drugačijim systemskim rešenjima značajno poboljšana, ali u globalu zaključci sa tog skupa su i danas aktuelni. Sto rece aforistica Baljak „to sto su satiricari pisali o bivsem vladaru i te kako vredja sadasnjeg“

SRJ – državna zajednica Srbija i Crna Gora – Srbija su rangirane u poslednjih 15 godina po raznim istraživanja od visokog 2. mesta najkorumpiraniji država tokom 90-ih godina, do sadašnje zlatne sredine. Na osnovu čega se vrše istraživanja i rangiranja, na odnovu istih parametara koji se prate u svim državama sveta, znači na osnovu veoma jasnih i vidljivih indikatora korupcije.

Dakle, korupcija je jasno vidljiva kao i kič. Za to je potrebno iskusno oko prosečno inteligentnog posmatrača. Videti korupciju ili videti kič, odnosno videti odsustvo borbe protiv korupcije i kriminala, može svaki prosečno obrazovani građanin. Čak sta vise, kao sto kic kultura kao matrica zeli da dominira, tako se i kriminalci samoreklamiraju kojima „jahtama i kucama. Primitivna samodopadljiva ogranicenost je nesumljiva. Grdno ću razočarati zagovornike posebnosti ovih prostora, zaključkom da ne postoji nijedan značajniji oblik kriminala, odnosno

korupcije, pa smeo bih da kažem i kiča, koji je specifičan za Srbiju ili zapadni Balkan, čak su i izgovori vlasti za odsustvo borbe protiv korupcije uglavnom uniformni na svim meridijanima i protežu se u lepezi izgovora da je kod drugih još gore, do teze da su njihovi prethodnici upropastili državu, završavajući sa tezom o krivici uvek nekog drugog. Princip je isti sve su ostalo nijanse.“

Jedina specifičnost ovih prostora bi se mogla naći u nazivu bizmismen, kojim se opisuje ugovnom bahata osoba kojoj je korupcija ili kriminal zanimanje na nekakvom mega Kragujevcu je kupio diplomu, tabloid obrazovanje, a kič pojava i lestvica vrednosti, najčešće patriota koji se u vreme sankcija bavio švercom ili uzimanjem kredita tokom 1993. god. kada se od zvanično uzetih 100 DEM vraćalo samo 6 DEM. Danas je on vlasnik preduzeća ili fabrike, televizije i fudbalskog kluba i vrlo često sponzor političke stranke. Nazalost i promoter svog puta na kojem ga još niko nije uhapsio. Umesto lustracije i krivičnih postupaka nakon 2000.g. neki zločinci su konsolidovani i ugradjeni u društvo a njihovo zrcenje se i dalje oseca.

Treća zabluda građana glasi: korupcija i kriminal ne koštaju građane, jer oni uzimaju državno, a ne njihovo. Kriminalom i korupcijom se pljačkaju direktno građani ili fondovi namenjeni opštem interesu, uz pomoć ili nemoć vlasti.

Uzroci značajne prisutnosti korupcije i kriminala na ovim prostorima su:

- vladavina partije umesto vladavine prava, teror manjine se ovde suviše često predstavljao kao slobodan izbor većine.
- nizak stručni kapacitet državne administracije i političkih stranaka iz čijih redova se i kandiduju vrlo često „stručnjaci“ u Vladi, ministarstvima, sudovima, tužilaštvima, institutima i javnim preduzećima,
- nepostojanje jasnih i efikasnih zakona, regularnih i kontrolnih tela, posebno u slučaju raspada prethodnog sistema i njegovih kontrolnih mehanizama. Karl Jaspers kaže „zakonodavac treba da razmišlja kao filozof, a govori kao seljak.“ da bi svi građani mogli da ga razumeju,
- neprimereno duga transformacija vlasničkih odnosa, privatizacija bez želje da se privatizacija okonča,
- erozija individualnih i kolektivnih sistema vrednosti, uključujući i eroziju radnih i moralnih sistema vrednosti, odnosno odsustvo bilo kakvog sistema vrednosti,
- visok stepen regulacije i administriranja sa niskim stepenom obaveznosti uz diskreciona ovlašćenja,
- državna intervencija, donošenje odluka od strane vlasti koje su suprotne zakonu,
- postojanje veza između organizovanog kriminala i vlasti,

- monopoli, kontingenti i Vladino posredovanje u nabavkama,
- neumerena koncentracija finansijske, političke i svake druge moći u uskim krugovima.
- Odsustvo svesti cinovnika o sopstvenom položaju kao servisa građana, a ne mogućnosti osвете građanima (kada su deljena duhovna svojstva, cinovnik je verovatno loše prošao, čast izuzetcima)

Globalno posmatrano postoje određene zakonitosti, odnosno zavisno od političkog režima, zavisi i oblik borbe za rentu odnosno korupcija. Ekonomista Boško Mijatović zastupa sledeće uzročnosti:

- Anarhiju u političkom režimu, karakteriše borba svakog protiv svakog za monopole ili rentu,
- Slab diktator za posledicu ima decentralizovanu korupciju koja zavisi od lokalnih vođa ili gubernatora, s obzirom da slab diktator nije uspeo da realizuje sistem pokroviteljstva i lojalnosti, pa njegovi saradnici rade bez kontrole za svoj račun. Primer Kosovo – razni monopoli u uslovima zatvorenog tržišta nalaze se u rukama pojedinih interesnih grupa, odnosno političara. Takođe primer Savezna država Srbija i Crna Gora u kojoj su postojala 3 nivoa vlasti,
- Jaka diktatura uvodi hijerarhijsku monopolsku korupciju, za vladajuću elitu ona donosi najveći prihod, ali je po ukupnom učinku povoljnija za korisnika korupcije od decentralizovane korupcije, s obzirom da ne postoji konkurencija. Primer neki od bivših komunističkih istočnoevropskih i azijskih država.

Ovde se javlja i pojava bilateralnog monopola, kada postoji simbioza vlasti i mafije u kojoj se i mafiji plaća reket (cigarete, nafta, droga). Po Olsonu vrh vlade u ovoj simbiozi deluje kao privatni monopolista „stacionirani bandit“ kojem je jedini cilj da maksimira bogatstvo. U krajnje bizarnom smislu postoje sistemi u kojima mafija dominira, odnosno ima svoju državu.

Ovaj model ne isključuje ni simbiozu mafija i službe bezbednosti, koje službe pored operacionalne moći, sa širokim ovlašćenjima, u sprezi sa mafijom, pozicioniraju svoje interese nezavisno od vlasti. Službe bezbednosti, ukoliko nisu međusobno suprotstavljene (podela interesa) u tom slučaju pokušavaju da kreiraju političku scenu, odnosno i vlast i opoziciju, tako da su uvek „njihovi“ na vlasti, odnosno da ih kontrolišu osobe koje su oni doveli i koga zapravo kontrolišu službe bezbednosti. Ovakve simbioze ne prezaju ni od atentata na predsednike

vlada. Neizostavni segment ovog modela jeste kadrovanje u samim partijama kroz davanje informacija brižljivo određenim kadrovima, odnosno diskvalifikovanja kroz službene informacije koje se upućuju državnim organima ili putem medija.

- Faza mlade demokratije koju obeležava pozicioniranje političkih stranaka kada političari čine ustupke za novac kako bi stvorio fondove za funkcionisanje političke stranke, odnosno finansiranje izbora. Ovakvu situaciju karakteriše angažovanje privrednika na strani političkih stranaka gde se državna bogatstvo i imovina građana razmenjuje za opstanak političke stranke na vlasti. Posebnu ulogu u ovom sistemu imaju javna preduzeća,
- Razvijena demokratija koju prate razvijene etablirane interesne grupe sa manje ili više transparentnom novčanom pomoći, ali i zakonima o finansiranju političkih stranaka.

Posledice korupcije

U afričkim zemljama finansijski gubici od neplaćanja poreza i carina su 7 do 10 puta veći od izdvajanja za zdravstvo. U većini istočnoevropskih zemalja u tranziciji gubici od korupcije su bili veći od ukupnog izdvajanja za odbranu zemlje, a organizovani kriminal je postao bitan činilac i u legalnom ekonomskom životu, posebno u radu sa državom kod izgradnje puteva, stanova, u komunalnim preduzećima i bankama. Nakon istrage u Nemačkoj utvrđeno je da je terminal 2 na frankfurtskom aerodromu koštao 20-30% više od potrebnog. Troškovi izgradnje milanskog metroa nakon istražitelja čistih ruku pali su sa 227 miliona dolara po kilometru na 97 miliona dolara po kilometru. Terminal na milanskom aerodromu umesto procenjenih 3.2 milijarde dolara, koštao je 1.3 milijarde dolara.

U svim navedenim slučajevima modela korupcije i političkog sistema, kao i u nabranju primera posledica korupcije može vam se učiniti i ponešto poznato sa ovih prostora, a boljim poznavacima će se verovatno učiniti skoro sve poznato kao da su to već ranije na ovim prostorima videli. I tu dolazimo do često postavljanog pitanja koje i jeste ključno: šta radi država? Kaže se država, a ustvari se misli na administraciju na čiji kvalitet u bitnim odrednicama utiču političke stranke na vlasti. Izgradnja sistema odbrane od korupcije i kriminala podrazumeva pre svega jasnu zakonsku određenost koja institucija se ustvari bori sa kojim segmentom kriminala, odnosno koje ustvari odgovoran za stepen kriminala i korupcije. Svaka analiza borbe protiv korupcije podrazumeva stručne institucije sa dovoljnim ljudskim i tehnološkim kapacitetima koji u stručnom,

finansijskom, tehnološkom smislu mogu da pariraju organizovanom kriminalu. Sistemske zakone koji do kraja imaju izvedene sisteme kontrole. NGO Lex je radio 7 zakona koji su dostavljeni Vladi i ministarstvima, između ostalog i Zakon o obaveštajno-bezbednosnoj službi i Zakon o policiji. Usvojeni su zakoni bez efikasnog sistema kontrole, da bi potom, 5 godina kasnije, svi bili saglasni da su usvojeni zakoni loši ali nisu svi bili tužni zbog ove činjenice, uglavnom samo posten svet. Unutrašnja kontrola policije koja je povezana sa spoljnom i parlamentarnom kontrolom je suština dekriminalizacije i depolitizacije policije. Neko je duhovito primetio da Policija u stopu prati kriminalce a neke je čak i pretekla. Bez dekriminalizacije i depolitizacije policije i obaveštajnih službi, bez dovoljnog broja stručnih kadrova u policiji, tužilaštvu i pravosuđu ne postoji nikakva mogućnost adekvatne borbe protiv korupcije i kriminala, te se u tom slučaju nedovoljan kapacitet administracije pojavljuje kao jedan od ključnih uzroka koji generišu kriminal i korupciju.

Po procenama City banke u gubicima poslovanja banke 22% čine graške zaposlenih, 28% korupcija zaposlenih, a 22% organizovani kriminal. Nema razloga da verujemo da je situacija u našoj zemlji povoljnija. Ovaj segment je veoma važan zato što se vrlo često organizovani kriminal i korupcija finansijski realizuju uz pomoć banaka, bilo kreditima, bilo bankarskim garancijama. Posebno su interesantni slučajevi davanja kredita za kupovinu preduzeća u privatizaciji ili u stečaju, gde se imovina preduzeća, dakle budućeg predmeta kupovine, stavlja kao zalog, a samo preduzeća takvu vrstu kredita otplaćuje, tzv. besplatno kupovanje preduzeća. Da bi država mogla spreciti visoko sofisticirani kriminal neophodno je da poseduje eksperte približnog znanja i umesnosti koje poseduje i organizovani kriminal, ali i slobodu delovanja nesputanu od strane interesnih grupa i politike, odnosno postojanje tako koncipirane kontrole koja sputavanje detektuje i obavestava o tome parlament.

Imuno sistem države je oslabio. Ako je korupcija u medicinskom žargonu primarni tumor, njene posebno opasne metastaze koje proizvode druge metastaze jesu pre svega političke stranke koje stvaraju ili popunjavaju najvažnije institucije države, odmah zatim ništa manje opasna metastaza jeste korupcija u obrazovanju, čije karikaturalne pojavne oblike imamo priliku da vidimo. Posebna opasnost kod kupovine diploma nije u tome što se u rukama nezalce nalazi svedočanstvo o njegovom „znanju“, nego upravo činjenica da je najveći deo tih svedočanstava pribavljaju ljudi koji se već nalaze u državnom aparatu kojima su te diplome neophodne radi zadržavanja, a najčešće napredovanja u hijerarhiji administracije. Za zajednicu je najveća šteta kada imalac takvog svedočanstva odlučuje o pravima, slobodama, ponekad i životu građana (slučaj bizmismena iz

Kruševca: „Ja sam isto završio Pravni fakultet, u Kraljevu ili Kragujevcu, ne znam gde to ima. Zato što je otac voleo da uvek imam diplomu. Kada su meni dali diplomu tu su bili neki inspektori policije, predsednici opština. Ja za razliku od njih nikoga neću oštetiti sa mojim neznanjem“). Obrazovanje je i priprema kandidata za korupciju ili protiv nje.

Država koja nije sposobna da verifikuje rad svojih škola kroz sopstvena kontrolna tela, direktno proizvodi korupciju i nesposobnost administracije, sudstva, policije, uprave, zdravstva ili obrazovanja. Korupcija u obrazovanju paralise državu, rasteruje investitore u najboljem slučaju uvodi nekompetentnost patološkog stadijuma. Ni sam neznam dali su zalosniji roditelji koji daju novac za svoju decu da ne nauče ništa, sama deca univerzalne nezverenosti ili građani čija prava sutra mogu zavisiti od „genija praznine“. Poseban slučaj je univerzitet pored medrese na kojem studenti imaju veoma visoke proseke ocena „što ih čini superiornim na konkursima zapošljavanja time i u popunjavanju administracije jednog okruga, kadrom posebnog verskog opredelenja.

Sličan je slučaj i sa političkim strankama koje su na meti, kako interesnih grupa, tako i obaveštajnih službi, proporcionalno njihovoj moći u vlasti. Tehnologija je ista, izbor „svojih „kadrova u telima stranke i diskvalifikacija konkurenata. Poseban problem predstavljaju ljudi bez CV-ja za koje se ne zna odakle su došli i koje su njihova znanja i sposobnosti, često i sa sumnjivim diplomama. Obično nude i zahtevaju slepu lojalnost. Pretvaranje poslanika u parlamentu, stranackim jednouljem u vojnike, nije ništa drugo do cinicno cerekanja građanima u lice.

Treća opasna metastaza jesu mediji (propagiranje korupcije) Drevna funkcija stampe: uzajamno dovodjenje u zabluda vlasti i naroda. Mediji takođe bez neophodne ali dozvoljene kontrole, bez jasnog vlasništva, na meti interesnih grupa političkih stranaka, obaveštajnih službi. Korupcija u medijima, kao i u obrazovanju, ima teške i dalekosežne posledice u degenerisanju kapaciteta države i javnog mnjenja. Posebno značaj tabloida u uvrtanju uma građana, nametanje naopake lestvice vrednosti, u kome jedan model ponašanja, po svim merilima društveno negativan, izdignut na pijedestal herojstva, patriotizma, uspeha, ima za posledicu promenu javnog mnjenja jedne zajednice promenom njenih kolektivnih vrednosti. Sve je skandal, svi su kal, sve je sramota. Samo ako smo svi uprljani, onda smo isti. Vazno je oduzeti svima ostricu. Velike stvari nazvane malim recima. Bagatelizovati sve.

Dugoročno gledano menjanjem lestvice vrednosti u jednoj zajednici utiče se i na birače, koji će shodno takvoj edukaciji i naopakoj lestvici vrednosti i glasati na izborima, shodno indukovanim vrednostima. Ukoliko znanje, poštenje i rezultati

rada nisu potrebni za parlament, onda izborom ljudi koji poseduju druge „veštine“ građani direktno stvaraju institucije koji se neće brinuti o interesima zajednice, jer to ruku na srce i ne umeju, već o sopstvenoj prolaznoj finansijskoj avanturi. U većini stranaka takođe postoji sukob između moralno čistih i stručnih članova i gramzivih nikogovića kojima je lojalnost do groba, ali ne svog, osnovna vrlina – slepa poslušnost. Na žalost ima slučajeva kada se na veoma važna mesta postavljaju ljudi koji ne bi umeli da objasne šta ih na to mesto dovodi. Jedan od takvih primera i pravni zastupnik DOS-a 5. oktobra 2000. god. koji je bio po zanimanju dizajner izloga. On je trebao da spreči prevaru na izborima. Bio je hrabar ali to tada i nije bilo bitno.

Politicka scena vrvi od onih koji nisu bili vazni bez znacke partije. Slicni jedni drugima i po izgledu i pameti. Toliko slicni da bi numeracija bila opravdana. Kao sto ih do juce nije bilo ni sutra ih neće biti, čak ih netreba ni zaboravljati. Neki od njih nisu, čak, bili dovoljno niko. Svako od njih može biti oduvan, čak bez obrazloženja. Laz su pretvorili u tehniku afirmacije a sebe nazvali spindoktorima. Sve bi uradili za malo vlasti jer su gramzivi, a gramzivi su jer su bili neutesno gladni. Kao takvi su idealni za upotrebu ili zloupotrebu, u zavisnosti ko iz njih puca.

Dakle osnovni generatori kriminala i korupcije nisu uglavnom ni u okruženju, ekonomskim neprilikama, mentalitetu ili posebno opasnim kriminalcima kao i drugim uslovljenostima koji su sastavni deo miljea u kome živimo. Osnovni generator jeste neadekvatnost i slabost sistema koji treba da se kriminalu i korupciji suprostavi i društvo izvede iz zarobljene države. Kada sam izdao nalog da se piše bela knjiga kriminalaca u Srbiji 2000 g. nisam ni slutio o brojnosti njihovih politickih veza. Obradovala me je volja i snaga države u akciji sablja „jedina mana te akcije pored izvesnog voluntarizma jeste njena tragicna zakasnelost. Danas skoro da više nema sverca cigareta, nafte ili deviza i to je posledica sistemskih resenja. Neophodno je metastazu zvanu korupcija lečiti adekvatno i u širokom zahvatu donosenjem efikasnih zakona, formiranjem postenih kontrolnih tela sa stručnjacima od ugleda i jakanjem kapaciteta administracije i politickih stranaka. Neprijatelj je bogat, sposoban, fluidan, prljav i bezobziran ali slabiji od države kojom upravlja čista vlast.

Zlo se mora otkriti i imenovati a zatim pravedno kazniti.

Angazman najboljih kadrova stranaka se nezavršava krajem izborne trke već upravo tada počinje „osim ako cilj vlasti nije pleni a ne reforma države.

U istoriji Srbije cesce je falila volja „stručnost i postenje vlasti negoli glave gradjana. Vreme je da se ta praksa promeni.

